

ПРО ПОХОДЖЕННЯ ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ЗАЦІКАВЛЕНЬ ДМИТРА ДОРОШЕНКА (З ІСТОРІЇ ДЕРЖАВНИЦЬКОГО НАПРЯМКУ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ)

У зв'язку з відродженням і розбудовою української незалежної держави праці істориків-державників, їх підходи до висвітлення українського історичного процесу, у центр якого вони ставили державу та державотворчі змагання української провідної верстви, набувають особливого значення. Саме тому останнім часом державницький напрямок приваблює до себе увагу фахівців, політиків та широких кіл громадськості.

З-під пера Д.І.Дорошенка (1882-1951), одного з фундаторів та відомих представників державницького напрямку, вийшло понад 1000 праць. Достатньо пригадати лише його "Огляд української історіографії" (Прага, 1923) та "Нарис історії України" (Варшава, 1932-1933), в яких він вперше дав наукові огляди української історіографії та історії з точки зору державницької і які забезпечують їх автору стале місце в розвитку української історичної думки. У творчій спадщині Д.Дорошенка виняткове місце посідають праці, присвячені "розвитку на Україні наукової праці над дослідженням минулого життя рідного краю" [13, с.3]. Розглянути витоки історіографічних зацікавлень Д.Дорошенка, його шлях до української історіографії важливо не тільки для повнішого і глибшого розуміння творчості історика, генезис його суспільно-політичних та наукових поглядів у державницькому напрямку, а й взагалі для наукового узагальнення процесу розвитку праці над дослідженням історії української історичної науки.

Втім, досліджень, присвячених творчості вченого, існує небагато [16; 19; 21; 22 та ін.]. З праць, присвячених вивченню історіографічних робіт вченого, можемо виділити лише обширну статтю проф. Л.Винара "Дмитро Дорошенко – видатний дослідник української історіографії та бібліографії" [17, с.40-74]. В цій роботі розглянуто найважливіші історіографічні праці Д.Дорошенка, висвітлено його розуміння цієї ділянки історичного дослідження, зроблено спробу показати витоки історіографічних зацікавлень історика тощо. Так, Л.Винар пише про Д.Дорошенка: "Його зацікавлення українською бібліографією не було випадкове. Воно вказує рівночасно на тісне пов'язання бібліографії та історіографії в наукових творах дослідника. Без перебільшення можна стверджувати, що бібліографічні дослідження Дорошенка не лише мають безпосереднє відношення до його історіографічних дослідів, але й становлять їхню основу", від "бібліографії він перейшов цілком природно на історіографію" [17, с.40].

Проте, на нашу думку, зацікавлення українською історіографією у Д.Дорошенка можна побачити ще в його ранній біографії. Для цього розглянемо період до 1909 року. Саме тоді з'являється у Д.Дорошенка інтерес до української культури взагалі і зокрема до історії, формується його світогляд, виходять перші наукові праці, окреслюються наукові інтереси.

Дмитро Іванович Дорошенко народився у м. Вільні у родині військового ветеринара. Походив він із славетного козацького роду, який дав Україні двох гетьманів – Михайла та Петра Дорошенків.

Найбільшим "українофілом" у родині був дядько Д.І.Дорошенка Петро Якович. Він зібрав бібліотеку українських видань, цінну колекцію автографів українських історичних діячів і збірку образів, серед яких було кілька власноручних малюнків Т.Г.Шевченка. Одружений він був з Марією Парменівною Маркович, правнучкою українського історика. Сам Петро Якович брав участь у "Киевской старине", працях Чернігівської архівної комісії [14, с.100].

Ім'я Петра Яковича Дорошенка стоїть поряд з такими представниками консервативної думки другої половини XIX ст., як Ф.Уманець, В.Горленко, А.Стороженко, М.Стороженко та ін. З цих кіл вийшов і П.Скоропадський. В українській історії консерватизм як велика духовна настанова великої частини суспільства відіграв визначну роль і виявився у міцному збереженні рідної мови, віри, звичаїв і обрядів, традиційних форм родинного і громадського життя. Така настанова допомогла зберегти українську національну ідентичність в умовах її бездержавності [20, с.125]. Петро Якович приятелював з П.Скоропадським, при гетьмануванні якого і за часів Директорії був заступником Міністра освіти і завідував Відділом національної культури і мистецтва. Саме він познайомив П.Скоропадського з Д.І.Дорошенком у 1917 р. [12, с.259].

Батько Дмитра – Іван Дорошенко – став "українофілом" під впливом своїх братів, він дуже любив українські мову, пісню, театр, збирав українські книжки [14, с.3-4].

Ще малим Дмитра було вивезено на хутір у Глухівському повіті на Чернігівщині, у родовий маєток Дорошенків.

У родині Дорошенків знали та зберігали українську історію, відмінну від тієї, яку подавала офіційна російська історіографія, шанували пам'ять про рідне минуле. Петро Якович показував Дмитру свої колекції і дарував книжки з своєї бібліотеки. А це була дійсно "найкраща на наддніпрянській Україні приватна українська книгозбірна". Так, там були універсали всіх гетьманів від Б.Хмельницького. На документах з колекції П.Я.Дорошенка засновували деякі свої розвідки О.Лазаревський, Ф.Уманець, М.Василенко та інші українські історики [14, с.99]. Багато старих українських видань, які Дмитро Дорошенко бачив у колекціях своїх дядька та діда, він використав пізніше у своїх наукових працях та включив до бібліографічних покажчиків.

Тут, на хуторі, Д.Дорошенко починає цікавитися місцевою історією. В його особистому архіві збереглися зібрані ним матеріали з краєзнавства Глухівщини – назви урочищ; відомості з географії та заселення краю; опис кладовища; імена, прізвища місцевого населення та дані перепису; щедрівки та колядки тощо [31]. Він "з'їздив всю лівобережну сторону повіту й знав кожне в тій стороні село". "А скільки спогадів наслухався я про Новгородок, про його гімназію, про вчителів і вихованців", – згадував Дмитро Іванович. В гімназії у Новгород-Сіверському вчився його дід (випуск 1820 р.), батько та шість його братів. Педагог К.Д.Ушинський був родичем

Дорошенків і хрещеним батьком Івана Яковича. Серед вихованців цієї гімназії свого часу був П.Куліш, про якого Дмитро почув багато цікавого [11, с.85].

З 1892 р. Д.Дорошенко навчався у гімназії у Вільні, проте кожне літо проводив на хуторі. Бажаючи підвищити рівень володіння українською мовою (під час перебування у Вільні Дмитро не мав змоги спілкуватися рідною мовою, та й в родині Дорошенків було заведено розмовляти російською), він склав короткий російсько-український словник для власного вжитку [30].

Зацікавлення "українством" всіляко підтримував і намагався розвивати в дитині батько Іван Якович, який займався вихованням сина. Мешкаючи у Вільні, Дорошенки передплачували різні українські видання, газети, часописи, серед яких були і заборонені. Ще на гімназійній лаві він стає свідомим українцем, а начальство переконується у його "неблагонадійності" і сепаратизмі [11, с.6].

Досить рано з'являється у Д.Дорошенка хист до самостійних писань на українські теми. Ще як він був учнем VI класу, то брав участь разом із гуртком своїх товаришів у друкуванні літературного журналу. Розвинуті ще з дитинства гуманітарні здібності дозволяли йому не лише студіювати наукову літературу, а й давати всьому власну оцінку (навіть "Історії України-Русі" М.Грушевського [29]).

Хоч перші роботи Д.Дорошенка (у 1899 р. виходить друком перша його стаття про український театр у львівському "Літературно-науковому віснику" [1]) носили здебільшого інформативний характер, можемо бачити нахил автора до власних оцінок того, про що він пише – чи то стосується українського театру, літератури, книги, чи українських діячів тощо. З самого початку він звертається до близьких до історіографії тем, а публікації про звіт Д.Яворницького та про Наукове товариство ім. Шевченка у Львові [2], інші статті та нотатки рецензійного характеру є, на наш погляд, першими роботами Д.І.Дорошенка, які можна віднести до його історіографічної спадщини.

Гадаємо, що вже з ранніх років можна побачити те, що підштовхнуло Дмитра Івановича у майбутньому до наукових досліджень української історії, історіографії, бібліографії. Так, це і українські традиції роду Дорошенків, які виховували у майбутнього вченого національну свідомість та зацікавленість "рідною минувиною", і дідова і батькова бібліотека, де в нього вперше виникає інтерес до української книги та її автора, і спілкування зі своїми дядьками і батьком, від яких він багато почув про видатних українських діячів та істориків, а також його особистий хист до самостійних дослідів, писань тощо.

У 1901 р. Д.Дорошенко вступив на історико-філологічний факультет Варшавського університету, а через півроку перевівся до Петербурзького університету, який давав значно вищий рівень освіти. Проте його зацікавлення українською історією не було задоволено, бо в університеті цей курс не викладався.

Одразу по переїзді до Петербурга Д.Дорошенко увійшов до місцевої української студентської громади і з головою поринув у громадську роботу. У 1903 р. українські студенти обрали його головою своєї громади. Ця праця забирала майже весь час, Д.Дорошенко навіть забував про навчання в університеті. Починаючи з цього періоду, Дмитро Іванович майже без остатку присвятив себе українській справі: влаштував збори, вечори, свята, займався розповсюдженням української літератури та її нелегальним довозом із-за кордону через Фінляндію. Дмитро перебував у постійних контактах з різними поколіннями українських діячів у Петербурзі. Так, він познайомився і тримав зв'язок з багатьма визначними українцями, серед яких доволі назвати Данила Мордовця, Петра Стебницького, Олександра Лотоцького, родину Русових.

Ставив він національний обов'язок понад усе, відавав себе вповні на службу українській ідеї, "не особисті замилювання, тільки національні потреби" керували працею Д.Дорошенка [19, с. V-VI]. Цілком природно він переходить до свідомої політичної діяльності. Навесні 1903 р. було реорганізовано громаду й остаточно визначено її політичне обличчя: офіційно вона вся приєдналася до Української революційної партії, а тому, що сама партія перетворилася в Українську соціал-демократичну партію, "то всі ми стали соціал-демократами, подобалось це комусь із нас чи не подобалось". Певна опозиція до такого перетворення була, у складі громади утворилася група національного спрямування, але сам Д.Дорошенко, хоч і був причарований гаслом самостійності України, вважав, що керівникам партії краще знати, що робити, і дисципліновано підлягав наказам з центру [11, с.32-33].

Побачивши здібності молодого історика, О.Лотоцький заохотив його писати популярні книжечки для "Добродійного товариства", яке він фактично очолював. Д.Дорошенко присвятив роботі Товариства свої розвідки "Издания "Благотворительного общества издания общепользных и дешевых книг" в СПб" (написано на початку 1903 р. для часопису "Весник воспитания") [25] та "Украинское издательское общество в Петербурге" (написано на початку жовтня 1905 р., але за революційними подіями не встиг відіслати до редакції, і стаття втратила своє значення) [26]. В них подано загальний огляд роботи Товариства, виконання ним своїх статутних завдань ("прийти на допомогу релігійно-нравственному розвитку і економічному благосостоянню малоросійського народу"), його видавничої діяльності. Окрему увагу приділяє Дмитро Іванович аналізу виданих Товариством брошур на історичні теми: схвалює популярні історичні нариси Г.Комара про Б.Хмельницького та А.Головатого, біографію Т.Шевченка О.Кониського, але вважає недоцільним видання для народу Кулішевої "Виговщини" (її було написано для інтелігенції) [25, арк.3] тощо. Щодо значення Товариства, то Д.Дорошенко підкреслює, що у Харкові та Києві теж існують установи з такими ж завданнями, "но родное слово в изданиях этих обществ является редким гостем" [26, арк.2].

У 1904 р. Дмитро Іванович започаткував свою наукову діяльність – виходить його перша наукова праця "Указатель источников для ознакомления с Южной Русью" (СПб) [4]. Поява цього бібліографічного покажчика джерел з історії України пояснюється потребами молодого покоління, що на зламі 1890-1900-х рр. приходило до національної свідомості і бажало уgruntувати цю свідомість [18, с.175]. Для складання цього покажчика, який би

полегшив українській молоді ознайомлення з літературою з того чи іншого питання українознавства, Студентська громада зупинилася на Д.Дорошенкові. Вибір випав саме на нього, бо літературні здібності молодого Дмитра Івановича були помічені (у цей час він активно пише на українські теми у періодиці). Крім того, самостійну роботу з української бібліографії Д.Дорошенко проводив і раніше: ще у Вільні він склав список літератури під назвою "Научный взгляд на украинцев как на отдельную народность" [24], який пізніше і ввійшов до складу "Указателя источников..."

Покажчик містив 25 розділів і 722 позиції. Третина бібліографії (головним чином, зарубіжної) була вилучена цензурою. Запропонована Д.Дорошенком схема періодизації історії України складалася з таких періодів: археологічний; княжий; литовсько-польський (Козаччина); московський (Руїна, Гетьманщина); Запоріжжя; середині XVIII – 60-ті рр. XIX ст.; новітня доба.

Незважаючи на гострі ножиці російської цензури, бібліографія Д.Дорошенка, певною мірою, виконала своє завдання і стала допоміжним довідником для українського, головню студентського читача [17, с.42]. В "Указателе источников..." можемо бачити добре ознайомлення автора з попередньою бібліографічною літературою та взагалі з українською книгою. Важливим є той факт, що Д.Дорошенко у цьому виданні вперше подав свою періодизацію української історії, яка згодом стає основою його історичних та історіографічних праць. Ця періодизація вказує і на знайомство Д.Дорошенка з досягненнями тогочасної української історіографії, а саме на сприйняття наукової схеми української історії М.Грушевського [13, с.42]. Така важлива риса довідника Д.Дорошенка, як складання бібліографії відповідної історичної періодизації, була, на думку Л.Винара, перейнята багатьма істориками [17, с.42].

У роботі над довідником молодому досліднику багато допоміг О.Лотоцький, який мав велику бібліотеку з українознавства та був дуже відомим в українських колах діячем та письменником. О.Лотоцький також узяв на себе увесь клопіт з цензурою, а потім і з друкарнею. Гроші на видання книги дав батько Дмитра Івановича, що і зіграло вирішальну роль, – Дмитра Дорошенка ми вважаємо автором однієї з перших загальних бібліографій історії України (цікаво, що у цей час аналогічну працю було підготовлено його однофамільцем галичанином Володимиром Дорошенком, якому забракло коштів для видання) [18, с.175].

Того ж року Д.Дорошенко опрацював покажчик народної української літератури рекомендаційного характеру – "Народная украинская литература. Сборник отзывов на народные украинские издания" (СПб, 1904) [5]. Ця книжка стала однією з перших українських рекомендованих бібліографій. Складалася вона з реєстру українських видань 1894-1904 рр., а під кожною бібліографічною позицією подавалися витяги з рецензій на цю літературу (що можна вважати зародком історіографічного аналізу). Ця бібліографія була прихильно зустрінута критикою.

Таким чином, у перші роки ХХ ст. Д.І.Дорошенко виявив себе здібним бібліографом, праці якого заповнили поважну прогалину в українській бібліографічній літературі і спричинилися до подальшого розвитку цієї ділянки українознавства.

Тоді ж Д.Дорошенко багато пише на українські теми, виходять його статті, нотатки, рецензії та переклади у періодиці, збірках та окремо. Визначаються переважаючі інтереси Д.Дорошенка: українська історія, література і мистецтво, театр, тобто українська культура взагалі. Переважно праці цього періоду носять популярний, інформативний характер.

Навесні 1904 р. Д.Дорошенко вирушає до Львова, де "Товариство прихильників науки, літератури і штуки" проводило українські університетські курси. Тут він слухає лекції М.Грушевського, І.Франка, К.Студинського, І.Брика, С.Томашівського, Ф.Вовка, І.Раковського, М.Ганкевича. Особисто познайомився Д.Дорошенко з Іваном Франком, Федором Вовком та іншими відомими українськими діячами. Під час роботи курсів Д.Дорошенко вступив до Наукового товариства ім. Шевченка, а також почав співробітничати у "Праці" та інших виданнях Революційної української партії. Все це захоплювало молодого Д.Дорошенка, заохочувало до подальшої роботи в українській справі та в українській науці. На цих курсах продовжував формуватися світогляд Д.Дорошенка щодо українського національного життя, української культури і науки [16, с.8].

Під час перебування у Львові Д.Дорошенка "запрягли до коректи "Праці" (органу РУП) та інших РУПівських видань", до редагування перекладів брошур Енгельса і Каутського [11, с.60].

По закінченні курсів Дмитро Дорошенко повертається до Петербурга, де продовжує плідно працювати у різних виданнях, брати участь у громадському житті. У 1905 р., не закінчивши навчання, Д.Дорошенко покидає Петербург у зв'язку зі змінами у політичних обставинах і закриттям на необмежений термін вищих шкіл. Деякий час він залишається у Вільні у батька і звідти дописує до різних видань.

Влітку йому довелося взяти хворого батька за кордон на лікування (вони перебували в Австрії та Чехії). Під час цієї поїздки Дмитро Іванович познайомився з відомим галицьким діячем Євгеном Олесницьким, з віденським лікарем Романом Яросевичем (відомий радикал та близький приятель М.Драгоманова), з Володимиром Кушніром, з яким зав'язалося близьке знайомство і жваве листування і якому він допоміг у справах видання українського журналу "Ukrainische Rundschau" (пізніше Д.Дорошенко багато писав для цього видання). Перебування за кордоном, знайомство з галичанами та українською еміграцією були дуже плідними для Д.Дорошенка, розширили його світогляд. Імовірно, під впливом розповідей Р.Яросевича взявся він писати статтю про М.Драгоманова, що вийшла друком у 1906 р. [6].

На початку осені Дорошенки повернулися до Вільна, а звідти до Глухова. До Петербурга Дмитро Іванович не поїхав, сподіваючись перейти до Київського університету, як тільки там почнеться нормальна робота.

У Росії ж починалася революція, розростався український рух, цензура слабшала, "усі з дня на день сподівались, що от-от упадуть обмеження і заборони, які тяжіли над українським словом, і готовилися до організації української преси". Тоді Д.Дорошенко з Глухова їде до Києва, де починає співробітництво у майбутньому українсь-

ньському місячнику за редакцією Б.Грінченка "Нова громада" і продовжує надсилати численні статті в інші українські видання.

У кінці квітня 1906 р. Д.Дорошенка було запрошено на посаду секретаря редакції журналу "Український вестник" – органу Української парламентської громади у Першій державній думі. Цей тижневик мав служити українською трибуною для цілої Росії й тому друкувався російською мовою. До Петербурга Дмитро Іванович переїхав у травні. В журналі він вів хроніку, бібліографію і мав справу з друкарнею. Сторінки журналу прикрашали статті М.Туган-Барановського, О.Овсянико-Куликовського, О.Лотоцького, П.Стебницького, О.Русова, І.Франка, В.Гнатюка, М.Грушевського. У редакції Д.Дорошенка зустрічався з селянами-парламентарями і обговорював різні проблеми. Щодо українізації школи, то він рекомендував їм брошуру Б.Грінченка "Якої школи нам треба", вважав за необхідне для національно-демократичного руху надсилати їм нові видання, які б розвивали їхню національну свідомість та світогляд [23].

Незабаром Думу була розігнана, перестав виходити й "Український вестник". Д.Дорошенко повертається до Глухова з надією продовжити свої університетські курси у Києві [23, *арк. 1*].

Революція 1905-1907 рр. скасувала формальні утиски над українським словом. Відчуваючи потребу у широкому використанні друкованого слова для української справи, Д.Дорошенко активно співпрацює в періодичних виданнях ("Нова громада", "Рада", "Хлібороб", "Літературно-науковий вісник", "Рідний край" та ін., надсилає свої статті навіть до американської "Свободи" [10, *с. 5-6*]). Як журналіст Д.Дорошенко показав себе висококласним спеціалістом, і це в той час, коли в стадії становлення знаходилася не тільки українська преса, а й українська журналістика [19, *с. VI*]. Чисельні редакційні статті (передові), фельетони, статті на поточні теми, рецензії на книги і театральні вистави цього періоду становлять окрему ділянку творчої спадщини Д.Дорошенка і чекають на свого дослідника.

Прибувши до Києва у вересні 1906 р., Д.Дорошенко починає працювати у тижневику Є.Чикаленка "Рада". Ця праця стала для нього свого роду школою мови, яку пройшло чимало людей, які пізніше відзначилися на літературному полі. Молода українська преса ще не мала властиво фахових робітників, не була "вироблена" і газетна мова, а тим часом читачі ставили щодо мови дуже великі вимоги. "Отже, доводилося просто виробляти, творити – дуже обережно – нову газетну мову на ґрунті мови народної та літературної. Завдання було дуже тяжке і відповідальне", – згадував Д.Дорошенко [11, *с. 87*]. Темі Дорошенкових статей – огляди національного життя, шкільництво, університети, наукові товариства, огляди преси, видатні українські діячі.

Перед українським рухом постає серед іншого і завдання за допомогою преси, друкованого слова формувати національну свідомість широкого загалу українського народу. Саме тому, коли починається свідоме вивчення минулого української історичної науки як окремої ділянки історичних дослідів, більшість україномовних видань з цієї тематики свідомо мали популярний характер. До цього процесу прилучається і Дмитро Іванович, все більше місце у його творчості займають праці історіографічного характеру. Неабияку роль в цьому зіграв відомий український діяч Борис Грінченко. Саме на його замовлення дописує Д.Дорошенко статтю про М.Грушевського до "Нової громади", виходять його статті про М.Драгоманова, В.Горленка, брошура про П.Куліша.

Стаття "П.Куліш (10 років з дня смерті)" була написана влітку 1906 р. для "Нової громади", а вийшла друком в часописі "Україна" (Кн. II) у 1907 р. [7]. Ця стаття деякими дослідниками вважається першою науковою працею Д.Дорошенка [16, *с. 9-10*]. Втім, беручи до уваги вже згадану вище бібліографічну працю Дмитра Івановича, можливо вважати статтю про П.Куліша його першою науковою працею з історіографії. Д.Дорошенко подає життєпис та аналіз творчості історика на основі чисельної попередньої літератури про П.Куліша, критично ставиться до його наукової спадщини. Характер статті радше описовий, проте вже можна бачити здібності автора до синтезування творчої біографії поодиноких істориків.

Одночасно виходять перші наукові публікації Д.Дорошенка, присвячені діяльності українських наукових установ, які теж можна віднести до історіографічної спадщини Дмитра Івановича. Характер цих праць інформативний або науково-інформативний.

Восени 1906 р. Д.Дорошенко продовжує освіту, тепер вже у Київському університеті на історико-філологічному факультеті. Він бере активну участь у всіх громадських і культурних справах українського нового національного життя. Так, під проводом Д.Дорошенка на студентському масовому вічі (він зробив доповідь – короткий огляд науки українознавства – і з'ясував її потреби) була прийнята резолюція про заснування при університеті чотирьох кафедр: української мови, літератури, історії і права – і про запрошення викладачів зі Львова та українських професорів різних університетів [32, *арк. 1-2*]. Але університет та влада з цим не погодилися, і постанова віча не була втілена.

У 1906 р. Д.Дорошенка було запрошено до співпраці в журналі "Україна". Цей науковий щомісячник почав виходити українською мовою замість російськомовної "Киевской старины". Саме в "Україні" Д.Дорошенко вперше стає до науково-організаційної діяльності, але й продовжує публікуватися в "Літературно-науковому віснику", який було перенесено до Києва.

Водночас Дмитро Іванович бере участь на посаді секретаря у Київській "Просвіті" (яку тоді очолював Б.Грінченко), а також бере активну участь у роботі її комісії, зокрема бібліотечної.

Восени 1908 р. Д.Дорошенко записує спогади зі слів проф. В.Антоновича про початки київської "Старої громади", фундатором якої той був. Цю роботу Д.Дорошенко робив за порадою "старших громадян". В.Антонович встиг продиктувати спогади "лише про кінець 1859 р., про сходина з своїми однодумцями та про розмови з ними у справі фундації української громади по зірванні взаємин з польською організацією і так довів оповідання до початку 1860 р." [11, *с. 98*]. За смертю вченого ці спогади залишилися незакінченими, а те, що збереглося, було

надруковано на сторінках "Літературно-наукового вісника". Ці спомини 1908-1909 рр. було використано Д.Дорошенком у одному з найкращих своїх історико-біографічних нарисів – монографії "Володимир Антонович. Його життя й наукова та громадська діяльність" (Прага, 1942 р.).

1906 року Д.Дорошенко з успіхом закінчує університет за спеціальністю "історія". Фахова освіта, здобута у Київському університеті, відомому народницькими традиціями історичної школи В.Б.Антоновича і його учня та послідовника М.Довнар-Запольського, значно вплинула на ідейні та методологічні засади Дорошенка-історика. За споминами Н.Дорошенко, Дмитра Івановича мали залишити при університеті для подальшої наукової праці, але вони "довідалися від земляка-українця П.Скрипника, який був секретарем в попечительстві Київського учбового округу Міністерства освіти, що він ні в якому разі не буде затверджений Міністерством освіти, бо про нього там були папери, що він належить до Української спілки й розповсюджує українську нелегальну літературу між селянами" [15].

Час перебування у Києві був дуже плідним для Дмитра Івановича: тут він вперше стає до організації української науки, значно підвищує свій професійний рівень, окреслюється коло тематики його наукових інтересів, тут він знайомиться з багатьма українськими діячами, у київській періодиці побачили світ близько 170 публікацій Д.Дорошенка на різноманітні українські теми. З історіографічних робіт можна назвати розвідки про українських істориків (В.Горленка, Б.Грінченка, М.Костомарова, М.Драгоманова, М.Максимовича, В.Антоновича, М.Грушевського), рецензії на різноманітні українські видання, статті та повідомлення про українські наукові установи. Активно збирає Д.Дорошенко матеріал для подальших досліджень.

Політичні погляди Д.Дорошенка у цей час взагалі можна схарактеризувати як народницько-демократичні, що відбилося і на його історичних зацікавленнях. Зокрема, це бачимо у підвищеному інтересі Д.Дорошенка до статей українських "істориків-народників", історії українського народу та інших "бездержавних народів" [8; 9; 27; 28].

Щодо філософсько-методологічних засад Д.Дорошенка, то вже у ранніх працях помітний позитивістський нахил мислення історика. Це відчувається у великій повазі до факту, що було взагалі притаманно українському науковому середовищу порубіжжя ХІХ-ХХ ст. Саме тому бібліографія постає як метод історіографічного дослідження і саме тому так тісно пов'язані бібліографія й історіографія у науковій творчості Дмитра Дорошенка. Перехід його від бібліографії до історіографії виглядає цілком природно, якщо взяти до уваги закономірності початкового етапу розвитку історіографії як окремої ділянки наукових дослідів і накопичення історіографічних фактів. Хоча бібліографічні дослідження часто становлять основу історіографічних праць, не можна лише до цього зводити генезу історіографічних зацікавлень вченого (як це робить Л.Винар): починаючи з перших рецензій, нотаток, статей, присвячених життю та діяльності окремих істориків, бібліографічні та історіографічні зацікавлення і досліді у Д.Дорошенка, на нашу думку, зароджуються і йдуть поруч.

Отже, розглянувши ранню біографію Дмитра Івановича Дорошенка (1882–1909), можна виділити такі її етапи: 1)1882-1899 рр. – формування зацікавлення українською історією та культурою, здобуття початкової освіти; 2)1899-1904 рр. – участь в українському русі, започаткування громадсько-політичної та літературно-наукової діяльності, 1899 р. – перша публікація, 1904 р. – перша наукова публікація з галузі бібліографії; 3)1904-1909 рр. – активна громадсько-політична діяльність, формування світогляду та поглядів на українське життя, культуру, науку, освіту, поширення тематики наукових дослідів, 1907 р. – перша наукова публікація в галузі історіографії.

Зацікавлення українською історією та культурою, українською книгою та її авторами виніс Дмитро Дорошенко з дитинства, насамперед, під впливом своєї родини. Його особисті здібності, хист до самостійної роботи над дослідженням минулого та до висловлення власної думки проявилися рано, і вже у перші роки творчості (1899-1904 рр.) з'являються праці, близькі до історіографічної тематики. Старші українські діячі залучають здібну молоду людину до журналістики і науки за потребами національного руху. Так постають перші наукові праці вченого з бібліографії та історіографії.

Можна казати про щасливе з'єднання особистих зацікавлень, хисту та здібностей молодого людини з тими потребами і завданнями, які стояли перед тогочасною українською наукою, тісно пов'язаною з українським рухом, що пізніше дало українській нації та науці такого визначного вченого, як Дмитро Дорошенко.

Джерела та література

1. Дорошенко Д. Звістки про український театр // Літературно-Науковий Вісник. – 1899. – Кн.IV. – С.55.
2. Дорошенко Д. Відчит Д.Яворницького // Літературно-Науковий Вісник. – 1900. – Кн.VII. – С.207-208.
3. Дорошенко Д. Ученое общество имени Шевченка во Львове // Вольнь. – 1901. – Ч.224.
4. Дорошенко Д. Указатель источников для ознакомления с Южной Русью. – СПб: Тип. Училища глухонемых, 1904. – 60 с.
5. Дорошенко Д. Народная украинская литература. Сборник отзывов на народные украинские издания. – СПб: Тип. Училища глухонемых, 1904. – 72 с.
6. Дорошенко Д. Про життя М.Драгоманова // М.Драгоманов. Про українських козаків, татар та турків. – К.: Просвіта, 1906. – С.17.
7. Дорошенко Д. П.Куліш (10 років зо дня його смерти) // Україна. – 1907. – Кн.II. – С.238-249.
8. Дорошенко Д. Оповідання про Ірландію. – К.:Просвіта, 1907. – 64с.
9. Дорошенко Д. Білоруси і їх національне відродження. – К.: Український учитель, 1908. – 32 с.
10. Видавництво ([Дорошенко Д.]) Про літературну та наукову діяльність проф. Дм.Дорошенка // [Д.Дорошенко] Бібліографія праць проф. Д.Дорошенка за 1899–1942 рр. – Прага: Вид. Ю.Тищенка, 1942. – С.3-8.
11. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє-минуле. – Вінніпег, 1949. – 167с.
12. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. – Мюнхен, 1969. – 522с.

13. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. Державна школа: Історія. Політологія. Право. – К.: Українознавство, 1996. – 220 с.
14. М.Забаревський (псевдонім Д.Дорошенка). Памяти П.Я.Дорошенка // Хліборобська Україна. – 1920. – 36.І. – С.99-102.
15. Дорошенко Н. Спогади // Антін Синявський. Вибрані праці. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 356-357.
16. Білецький Л. Дмитро Дорошенко. – Вінніпег, 1949. – 24 с.
17. Винар Л. Дмитро Дорошенко – видатний дослідник української історіографії і бібліографії // Український історик. – 1982. – № 3-4 (74-75). – С.40-78.
18. Дорошенко В. Пам'яті українських бібліографів (Смерть Дм.Дорошенка й З.Кузелі. – 25 ліття смерті Ів.Калиновича. – 70 ліття народження Ів.Кревецького. – 40-ліття смерті Мих.Комарова й Ів.Єм.Левицького). Науковий збірник. – Т.ІІ. – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук, 1953. – С.175-178.
19. Крупницький Б. 40-ліття літературно-наукової діяльності Д.І.Дорошенка // Дорошенко Д. Православна церква в минулому і сучасному житті українського народу. – Берлін, 1940. – С.V-XIII.
20. Лисяк-Рудницький І. Консерватизм // Історичні есе: В 2 т. – К.: Основи, 1994. – Т.ІІ. – С.125-129.
21. Пінчук Ю., Гриневич Л. Дмитро Дорошенко та його твір "Огляд української історіографії" // Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. Державна школа: Історія. Політологія. Право. – К.: Українознавство, 1996. – С.IX-XXX.
22. Ульяновська С., Ульяновський В. Автори "Української культури" (Дмитро Дорошенко) // Українська культура. Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К.: Либідь, 1993. – С.527-553.
23. Лист Д.Дорошенка до Б.Грінченка з Вільна (від 14.06.1906). – Національна бібліотека України ім.В.І.Вернадського НАН України. Інститут рукописів (далі – НБУ. ІР.). – Ф.ІІІ, оп.1, спр.36973.
24. Научный взгляд на украинцев как на отдельную народность. Список литературы составленный Д.И.Дорошенко. Вильно, не ранее 1900 г. – НБУ. ІР. – Ф.318, оп.1, спр.4.
25. Издания "Благотворительного общества издания общепользных и дешевых книг" в СПб (Черновик). – НБУ. ІР. – Ф.318. оп.1, спр.10.
26. Стаття "Украинское издательское общество в Петербурге" (початок жовтня 1905 р.). – Там само. – Ф.318. – Оп.1, спр.14.
27. Университетские заметки (программа по истории Византии, России; хронология событий Сербии, Болгарии, Чехии; палеография). Киев (29.10.1907–1908–1909). – Там само. – Спр.16.
28. Болгари. Конспект. Київ (не раніше 1908 р.). – Там само. – Спр.19.
29. Грушевський М.С. Історія України–Русі. Уваги і замітки (1900 р.). – Там само. – Спр.21.
30. Короткий українсько-російський словар. Склав для свого ужитку Д.І.Дорошенко (1900 р.). – Там само. – Спр.22.
31. Дорошенків хутір. – Там само. – Спр.59.
32. Студенты университета св. Владимира в Совет профессоров университета св. Владимира. Ходатайство об утверждении в университете 4-х кафедр с украинским языком преподавания: украинского языка, истории, литературы, права. 24 ноября 1906 г. Черновик рукою Дорошенка. – Там само. – Спр.200.